

KAMIL STRZĘPEK¹

Typologia migracji w okresie napięć i zagrożeń – rozważania z uwzględnieniem idei godności człowieka w praktyce praw człowieka

1. Wprowadzenie

Długoterminowe dane dotyczące migracji pokazują, że zjawisko to jest niejednorodne. Czynniki ekonomiczne, demograficzne, polityczne i inne mają wpływ na kształtowanie się odmiennych wzorców „korytarzy migracyjnych” na świecie². Największe korytarze migracyjne prowadzą z państw rozwijających się do większych gospodarek, tj. takich państw, jak Stany Zjednoczone, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Arabia Saudyjska i Niemcy; mogą odzwierciedlać przedłużający się konflikt zbrojny i związane z nim przesiedlenia, np. z Syryjskiej Republiki Arabskiej do Turcji (drugi co do wielkości korytarz migracyjny na świecie)³.

Jesteśmy daleko od sytuacji, w której każda migracja może być odbierana pozytywnie przez przyjmujące państwo i jego obywatele lub w której każda migracja może być odbierana pozytywnie przez migranta, zakładając, że przyczyny migracji wynikają raczej z niezadowolenia (z warunków ekonomicznych lub bezpieczeństwa) niż ze świetlanych perspektyw, które się z nią wiążą (życie, jakie czeka wielu migrantów w nowych miejscach, często jest pełne niepewności)⁴.

1 Kamil Strzępek – Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, ORCID: 0000-0001-9277-6057, e-mail: k.strzepek@uksw.edu.pl.

2 World Migration Report 2024, <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024> (15.10.2024).

3 *Ibidem*.

4 J. van Selm, *Immigration and Regional Security*, w: *International Migration and Security*, E. Guild, J. van Selm (red.), London–New York 2005, s. 25.

To, czy migrację postrzega się z zadowoleniem, czy niezadowoleniem, zależy od tego, kto się przemieszcza, skąd i dokąd, oraz kto ocenia ten ruch⁵.

Pierwszym celem badań było określenie typów migracji na podstawie kryterium jej przyczyn. Drugim celem było określenie podstawowych koncepcji godności człowieka występujących w praktyce praw człowieka i zestawienie ich z określonymi typami migracji. Trzecim celem badań było znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy w prawie międzynarodowym publicznym istnieje prawo wjazdu na terytorium innego państwa i czy jest ono połączone z określonym typem migracji.

Główną tezę badawczą było założenie, że katalog praw i wolności, przysługujący określonym kategoriom migrantów, w tym w szczególności prawo wjazdu na terytorium innego państwa, może wynikać z okoliczności, które są przyczynami migracji. Ta teza związana jest z problemem badawczym o podstawowym znaczeniu, tj. czy państwo zobowiązane jest do wpuszczenia migranta na swoje terytorium.

Pierwszą, wstępną hipotezą badawczą było założenie, że migracja nie jest zjawiskiem jednorodnym – przyczyny migracji nie są jednakowe.

Drugą hipotezą badawczą było założenie, że przyjęcie określonej koncepcji godności człowieka, może zależeć od: 1) istnienia odpowiednich norm prawnych w systemie prawnym (tu głównie prawa międzynarodowego publicznego); 2) odpowiednich instytucji społecznych; 3) ograniczeń wynikających np. z bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego itp.; 4) praktyki praw człowieka.

Wskazana hipoteza związana jest z problemem badawczym dotyczącym nieuniwersalnego sposobu wykonywania praw i wolności człowieka. Powyższe oparte jest na rozróżnieniu statusu godności i warunków godnego życia⁶. O ile godność człowieka jest jednym z czynników, który ma wpływ na definiowanie systemu praw i wolności człowieka jako systemu uniwersalnego⁷, o tyle sposób wykonywania praw i wolności nie ma charakteru uniwersalnego i może zależeć od wielu czynników⁸, w tym w szczególności

5 *Ibidem*.

6 P. Gilabert, *Human Dignity and Human Rights*, Oxford 2018, s. 3.

7 Franciszek Janusz Mazurek pisał: „Godność człowieka jest faktem obiektywnym, niezależnym od czyjejkolwiek woli, stąd też prawa człowieka z niej wynikające posiadają moc wiążącą niezależnie od czyjejkolwiek woli” – idem, *Godność człowieka a prawa człowieka*, „Roczniki Nauk Społecznych” 1980, t. VIII, s. 44. Zob. też: I. Kant, *Krytyka praktycznego rozumu*, Warszawa 1972, s. 21.

8 Można by też uznać, że chodzi o urzeczywistnienie pojęcia sprawiedliwości. Wojciech Dziędziak pisał: „Sprawiedliwość wymaga zapewnienia warunków sprzyjających rozwojowi człowieka oraz godnego bytowania w społeczeństwie. Chodzi o warunki prowadzące do uzyskania przez człowieka pełni istnienia i życia” – idem, *Godność człowieka jako podstawa sprawiedliwości*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2019, Vol. LXVI, [z.] 1, s. 96. W omawianym tu kontekście warto też odwołać się do dokonanego przez Marka Piechowiaka podziału na „godność osobową” i „godność ugruntowaną w okolicznościach życia”; idem, *Filozofia praw człowieka*, Lublin 1999, s. 343 i n. Zob. też:

od klauzul ograniczających wykonywanie praw i wolności oraz wolnej woli suwerennych państw.

Międzynarodowe prawo migracyjne składa się z trzech poziomów normatywnych: uniwersalnego, regionalnego i dwustronnego⁹. Opisane badania zostały przeprowadzone z perspektywy uniwersalnej¹⁰, a punktem odniesienia były przede wszystkim przyczyny migracji (stan faktyczny). Do ustalenia przyjętych w tekście pojęć oraz treści obowiązującego prawa wykorzystano metodę dogmatyczno-prawną, a przy określeniu typów migracji uwzględniono kontekst społeczny. Wnioski z przeprowadzonych badań zawarte zostały w podsumowaniu.

2. Definicje i dane statystyczne

2.1. Migracja przymusowa

Migracja przymusowa to migracja, w której okoliczności, tj. najczęściej zagrożenie dla życia lub zdrowia, zmuszają migranta do ruchu migracyjnego, niezależnie od tego, czy wynikają one z przyczyn naturalnych, czy z przyczyn spowodowanych przez człowieka¹¹. Za migrantów przymusowych (*forced migrants*) uznaje się uchodźców, osoby ubiegające się o azyl i uchodźców wewnętrznych¹².

Uchodźca (ang. *refugee*) to osoba, która na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu poglądów politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, oraz nie może lub nie chce w związku z tymi obawami korzystać z ochrony tego państwa, albo osoba, która nie ma żadnego obywatelstwa, a na skutek podobnych zdarzeń znajduje się poza państwem swojego dawnego stałego zamieszkania i nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa¹³.

J. Zajadło, *Godność jednostki w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989, R. LI, nr 2, s. 111.

9 V. Chetail, *Sources of International Migration Law*, w: *Foundations of International Migration Law*, B. Opeskin, R. Perruchoud, J. Redpath-Cross (red.), Cambridge 2012, s. 59.

10 Wyjątek stanowi odwołanie się w tekście do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz do regionalnego systemu prawa Unii Europejskiej (w celu uzupełnienia rozważań i potwierdzenia uzyskanych wyników badań).

11 Zob. European Commission, Migration and Home Affairs, https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/forced-migration_en (15.10.2024).

12 G. Loescher, *Refugees. A Very Short Introduction*, Oxford 2021, s. 10.

13 Wydaje się zasadne twierdzenie, że to przede wszystkim obywateli zobowiązany jest do wykazania istnienia omawianej obawy. Zob. E. Karska, Ł.D. Dąbrowski, *Qualifying for International and National Protection under the Polish Legal Order: Some Remarks in the Context of the War in Ukraine*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2024, vol. 4, s. 5. Zob. też: M. Kowalski, *Konflikt na Ukrainie a praktyka*

Konwencja dotycząca statusu uchodźców z 1951 r.¹⁴ (wraz z Protokołem dotyczącym uchodźców z 1967 r.¹⁵) ustanawia kompleksowy, międzynarodowy system migracji oparty na trzech komponentach: 1) definicja uchodźcy identyfikuje osoby potrzebujące ochrony międzynarodowej poprzez pojęcie uzasadnionej obawy przed prześladowaniem; 2) zasada *non-refoulement* zabrania państwom odsyłania uchodźców na terytoria, na których ich życie lub wolność byłyby zagrożone; 3) status uchodźcy zapewnia minimalny standard traktowania i podstawowe prawa osobom przyjętym na terytorium państwa azylu¹⁶.

We wprowadzeniu do Konwencji dotyczącej statusu uchodźców, którego autorem jest Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców, można przeczytać m.in., że „(...) z zastrzeżeniem określonych wyjątków, uchodźcy nie powinni być karani za nielegalny wjazd lub pobyt. To oznacza, że ubieganie się o azyl może wymagać od uchodźców naruszenia przepisów imigracyjnych”¹⁷. We wprowadzeniu można też odnaleźć definicję zasady *non-refoulement*, która stanowi, że „(...) nikt nie może wydalić ani odesłać (*refouler*) uchodźcy wbrew jego woli, w jakikolwiek sposób, na terytorium, na którym obawia się on zagrożenia dla życia lub wolności”¹⁸. Ten bezwzględny zakaz można odnaleźć w art. 33 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców¹⁹.

Konwencja ta nie ma jednak zastosowania do osoby, w stosunku do której istnieją poważne podstawy, aby sądzić, że: a) popełniła zbrodnię przeciwko pokojowi, zbrodnię wojenną lub zbrodnię przeciwko ludzkości, zgodnie z definicją zawartą w dokumentach międzynarodowych sporządzonych w celu ustanowienia przepisów dotyczących takich zbrodni; b) popełniła poważne przestępstwo o charakterze niepolitycznym poza krajem uchodźcy;

udzielania ochrony cudzoziemcom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w: Status cudzoziemca w Polsce wobec współczesnych wyzwań międzynarodowych, D. Pudzianowska (red.), Warszawa 2016, s. 96 i n.

14 Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r., Dz.U. 1991, nr 119, poz. 515.

15 Protokół dotyczący uchodźców, sporządzony w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967 r., Dz.U. 1991, nr 119, poz. 517.

16 V. Chetail, *Sources...*, s. 60. O ochronie tymczasowej na szczeblu regionalnym Unii Europejskiej zob. E. Karska, Ł.D. Dąbrowski, *Qualifying...*, s. 3 i n.; P. Sadowski, *Temporary Protection and Continuation of Remote Work for the Country of Origin*, „Challenges of the Future” 2024, vol. 9, nr 3, s. 184.

17 Introductory note by the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), <https://www.unhcr.org/media/convention-and-protocol-relating-status-refugees> (15.10.2024), tłum. własne.

18 *Ibidem* (tłum. własne).

19 Zgodnie z art. 32 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców, który odnosi się do uchodźcy legalnie przebywającego na terytorium państwa przyjmującego, wydalenie takiego uchodźcy możliwe jest jedynie ze względu na bezpieczeństwo państwa przyjmującego lub porządek publiczny. Decyzja o wydaleniu uchodźcy powinna być wydana w procedurze przewidzianej prawem.

c) dopuściła się czynów sprzecznych z celami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych (dalej: ONZ).

Zgodnie z powyższym ograniczeniem zachowania niezgodne z prawem nie mogą stanowić uzasadnienia celowości przyznania ochrony prawnej. Będą to zachowania, które zmierzają do zniweczenia ochrony prawnej przyznanej Konwencją dotyczącą statusu uchodźców.

Osoba ubiegające się o azyl (ang. *asylum seeker*) to osoba, która na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem lub z powodu konfliktu zbrojnego przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, i ubiega się o azyl (ochronę) w innym państwie, ale która nie została jeszcze prawnie uznana za uchodźcę. Osoba staje się osobą ubiegającą się o azyl po złożeniu formalnego wniosku o przyznanie prawa do pozostania w państwie, w którym ubiega się o azyl. Organy imigracyjne tego państwa decydują, czy uzyska ona ochronę i zostanie prawnie uznana za uchodźcę.

Uchodźca wewnętrzny (ang. *internally displaced person*) to osoba, która na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem lub przemocą przebywa poza swoim miejscem zamieszkania, ale pozostaje na terytorium swojego państwa (nie przekracza granicy uznanej za międzynarodową).

Stosunkowo nowa, ale coraz większa i poważniejsza kategoria migracji przymusowych dotyczy tzw. migrantów środowiskowych (ang. *climate migrants*), którzy przesiedlają się z powodu zmian klimatycznych, klęsk żywiołowych oraz ze względu na wzrost poziomu mórz i oceanów²⁰. Wzrost zagrożeń spowodowanych zmianami klimatu sprawia, że zjawisko przesiedleń środowiskowych dotyka coraz większej liczby państw, a liczba ta znacznie przewyższa liczbę państw dotkniętych przesiedleniami wewnętrznymi spowodowanymi konfliktami i przemocą²¹. Skutki zmian klimatycznych przyczyniają się również do głębokiego poczucia niepewności odczuwanego przez ludzi na całym świecie²².

Według raportu Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji z 2024 r. ok. 117 mln²³ ludzi na świecie żyło w przesiedleniu (migranci przymusowi) pod koniec 2022 r. Ta liczba jest obecnie najwyższą w historii²⁴.

20 G. Loescher, *Refugees...*, s. 19.

21 World Migration Report 2024, <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024> (24.09.2024).

22 *Ibidem*. Wskazuje się też, że indywidualne czynniki determinujące przemieszczanie się ludzi przenikają się, co wpływa na niemożność jednoznacznego wskazania konkretnych przyczyn tego zjawiska. Zob. W. Staszewski, *Causes of Contemporary Migrations*, „Journal of Eastern Europe Research in Business and Economics” 2021, vol. 2021, s. 6.

23 Ta liczba obejmuje uchodźców (35,3 mln), uchodźców wewnętrznych (71,2 mln), osoby ubiegające się o azyl (5,4 mln) i inne osoby (5,2 mln – tutaj głównie Wenezuelczycy, którzy nie posiadają dokumentów, co uniemożliwia im dostęp do rynków pracy i usług socjalnych, chociaż kraje, takie jak Kolumbia, Ekwador, Brazylia, Argentyna, Peru, Urugwaj i inne, podjęły działania mające na celu uregulowanie pobytu milionów z nich). Zob. World Migration Report...

24 *Ibidem*.

2.2. Migracja dobrowolna

Większość migrantów przekracza granice, a nawet kontynenty, aby poprawić swoje warunki życia oraz zapewnić sobie i swoim bliskim lepsze perspektywy²⁵. Można ich określić mianem migrantów dobrowolnych (ang. *unforced migrants*).

Jedną z najważniejszych różnic między migrantami przymusowymi a dobrowolnymi²⁶ jest fakt, że prawo międzynarodowe publiczne traktuje te dwa typy migracji w odmienny sposób. Międzynarodowy system ds. uchodźców, oparty na Konwencji dotyczącej statusu uchodźców i mandacie udzielonym Wysokiemu Komisarzowi Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców, został opracowany w celu zaspokojenia potrzeb osób, o których wiadomo, że zostały zmuszone do opuszczenia swojego państwa na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem²⁷.

Migranci dobrowolni nie są chronieni przez kompleksowy, międzynarodowy system migracji. Nie istnieje też uniwersalna konwencja regulująca prawa migrantów i obowiązki państw. Dopiero w 2016 r. zaczęto dostrzegać ww. lukę, gdy Zgromadzenie Ogólne ONZ uchwaliło Deklarację Nowojorską w sprawie Uchodźców i Migrantów²⁸, co doprowadziło do włączenia Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji do systemu ONZ i przyjęcia niewiążącego prawnie Światowego Paktu w sprawie Migracji²⁹. Pakt ten nie tworzy nowych praw indywidualnych ani też nowych obowiązków po stronie państw³⁰; potwierdza natomiast zasadę suwerenności państw i swobodę wyboru własnej polityki migracyjnej³¹. Wdrożenie Paktu oraz standardów w nim

25 Zakresem podmiotowym tego pojęcia, oprócz tzw. ekonomicznych migrantów, można też objąć np. migrujących studentów.

26 Dalej także jako: dobrowolni.

27 G. Loescher, *Refugees...*, s. 14. Zob. też: E. Karska et al., *Human Rights in the European Paradigm of the Protection of Aliens*, Warszawa 2023, s. 150.

28 W punkcie 41 tej deklaracji można przeczytać: „Jesteśmy zobowiązani do ochrony bezpieczeństwa, godności i praw człowieka oraz podstawowych wolności wszystkich migrantów, niezależnie od ich statusu migracyjnego, w każdym czasie. Będziemy ściśle współpracować, aby ułatwić i zapewnić bezpieczną, uporządkowaną i regularną migrację, w tym powrót i ponowne przyjęcie, biorąc pod uwagę przepisy krajowe” (tłum. własne) – Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 19 września 2016 r., A/71/L.1, <https://www.unhcr.org/media/new-york-declaration-refugees-and-migrants-0> (24.09.2024).

29 Cele tego Paktu to m.in.: zminimalizowanie czynników, które zmuszają ludzi do opuszczenia ojczyzny; dostarczanie dokładnych i aktualnych informacji na każdym etapie migracji; dbanie o to, aby każdy migrant posiadał dokument tożsamości; zapobieganie, zwalczanie i wyeliminowanie procederu handlu ludźmi w kontekście migracji międzynarodowej; zarządzanie granicami w sposób zintegrowany, bezpieczny i skoordynowany; zapewnienie migrantom dostępu do podstawowych usług. Zob. *Global Compact for Migration*, <https://www.iom.int/global-compact-migration> (25.09.2024).

30 M. Griesbeck, *The Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration and the Global Compact on Refugees – Origins and Effects*, „European Studies” 2019, vol. 6, s. 137.

31 *Ibidem*, s. 138.

określonych ma następować poprzez wzmocnioną współpracę dwustronną, wielostronną i regionalną, a także poprzez „globalne partnerstwo w duchu solidarności”³².

Na szczęblu uniwersalnym głównym aktem prawnym regulującym status prawny pracowników migrujących jest Konwencja o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących oraz członków ich rodzin z 1990 r.³³ Zgodnie z jej art. 2 za pracownika migrującego uznaje się osobę, która w celu wykonywania działalności zarobkowej ma być zatrudniona, jest zatrudniona lub była zatrudniona w państwie, którego nie jest obywatelem.

Zgodnie z art. 1 Konwencji o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących oraz członków ich rodzin ma ona zastosowanie w trakcie całego procesu migracji pracowników migrujących i członków ich rodzin, obejmującego przygotowanie do migracji, wyjazd, tranzyt oraz cały okres pobytu i działalności zarobkowej w państwie zatrudnienia, jak również powrót do państwa pochodzenia lub państwa stałego zamieszkania. Warto zauważyć, że według ww. przepisu proces migracji nie obejmuje wjazdu do państwa zatrudnienia.

Warto też zwrócić uwagę na art. 5. lit. b ww. Konwencji, który stanowi, że za osoby nieposiadające dokumentów lub znajdujące się w nieudokumentowanej sytuacji uważa się te osoby, które nie są upoważnione do wjazdu, pobytu i wykonywania działalności zarobkowej w państwie zatrudnienia zgodnie z prawem tego państwa i umowami międzynarodowymi, których to państwo jest stroną³⁴.

Artykuł 8 Konwencji o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących oraz członków ich rodzin stanowi, że pracownicy migrujący i członkowie ich rodzin mają prawo, w każdej chwili, wjazdu do swojego państwa pochodzenia (ang. *state of origin*) i prawo pozostania w nim. Użycie sformułowania „państwo pochodzenia” może sugerować objęcie tym prawem, w aspekcie podmiotowym, jedynie obywateli (nie cudzoziemców) tego „państwa pochodzenia”.

W prawie międzynarodowym publicznym prawo do opuszczenia państwa nie jest powiązane z prawem wjazdu na terytorium innego państwa. W przeciwieństwie do zwyczajowo-prawnej natury prawa do opuszczenia

32 Global Compact...

33 Międzynarodowa konwencja o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących oraz członków ich rodzin z 1990 r. przyjęta w dniu 18 grudnia 1990 r. Rezolucją 45/158 Zgromadzenia Ogólnego ONZ.

34 Traktaty uniwersalne zostały uzupełnione porozumieniami regionalnymi, których celem jest ochrona praw człowieka lub ułatwienie swobodnego przemieszczania się. Zob. np. E. Karska, B. Oręziak, *European Paradigm of the Protection of Aliens: Categorisation of Foreigners Seeking International Protection in the European Union*, „International Community Law Review” 2024, vol. 26, nr 3, s. 211 i n.; A.M. Kosińska, B. Mikołajczyk, *Does the Right to Migration Security Already Exist? Considerations from the Perspective of the EU’s Legal System*, „European Journal of Migration and Law” 2019, t. 21, nr 1. Zob. też: J. Ryszka, *Prawa społeczne pracowników a prawa pracodawców – przedsiębiorców na rynku wewnętrznym Unii Europejskiej*, Warszawa 2018, s. 81 i n.

państwa prawo wjazdu na terytorium innego państwa jest przede wszystkim efektem prawa traktatowego³⁵. Na płaszczyźnie uniwersalnej prawa międzynarodowego publicznego prawo wjazdu na terytorium innego państwa (dla cudzoziemców) występuje w dwóch wypadkach³⁶.

Pierwszy obowiązek państwa – do przyjmowania osób niebędących jego obywatelami – wynika z powszechnie obowiązujących traktatów i odnosi się do samej idei prawa wjazdu na podstawie art. 12 ust. 4 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych³⁷, zgodnie z którym nikt nie może być samowolnie pozbawiony prawa wjazdu do swojego „własnego kraju”. Wskazuje się, że interpretacja w dobrej wierze może dotyczyć długoterminowych rezydentów, którzy nawiązali bliskie i trwałe więzi ze swoim krajem zamieszkania³⁸. Taka interpretacja została potwierdzona przez Komitet Praw Człowieka, który stwierdził: „Brzmienie art. 12 ust. 4 nie rozróżnia obywateli i cudzoziemców («nikt»). Tak więc osoby uprawnione do korzystania z tego prawa można zidentyfikować jedynie poprzez interpretację znaczenia zwrotu «jego własny kraj». Zakres pojęcia «jego własnego kraju» jest szerszy niż pojęcie «kraju jego obywatelstwa»”³⁹.

Drugi obowiązek państwa – do przyjmowania osób niebędących jego obywatelami – wynika z Układu ogólnego w sprawie handlu usługami (GATS) i jego załącznika dotyczącego swobodnego przepływu osób fizycznych. Zgodnie z art. 1 ust. 2 lit. d: „Dla celów niniejszej Umowy handel usługami jest definiowany jako świadczenie usługi przez usługodawcę jednego Członka poprzez obecność osób fizycznych Członka na terytorium któregośkolwiek innego Członka”⁴⁰. Stosunkowo szeroki zakres ww. przepisu ograniczony jest przez istotne klauzule limitacyjne. Po pierwsze, przepis ten dotyczy „tymczasowego” przemieszczania się dostawców usług. Po drugie, w załączniku dotyczącym przepływu osób fizycznych można przeczytać, że „[u]kład nie uniemożliwia Członkowi stosowania środków regulujących wjazd osób fizycznych na jego terytorium lub ich czasowy pobyt na nim, w tym środków niezbędnych do ochrony integralności granic i zapewnienia uporządkowanego przemieszczania się osób fizycznych przez jego granice, pod warunkiem, że środki te nie będą stosowane w sposób niweczający lub naruszający korzyści

35 V. Chetail, *International Migration Law*, Oxford 2019, s. 93 i n. Zob. też: B. Mikołajczyk, *Osoby ubiegające się o status uchodźcy. Ich prawa i standardy traktowania*, Katowice 2004, s. 87 i n.

36 *Ibidem*.

37 Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r., Dz.U. 1977, nr 38, poz. 168, art. 12 ust. 4.

38 V. Chetail, *International...*, s. 93 i n.

39 Za: *ibidem* (tłum. własne).

40 Układ ogólny w sprawie handlu usługami, stanowiący załącznik do Porozumienia Ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO), Dz.U. 1998, nr 34, poz. 195, art. 1 ust. 2 lit. d. Na szczeblu regionalnym Unii Europejskiej zob. Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz.Urz. UE 2016 C 202, s. 47, art. 45 i 57.

przypadające któremukolwiek Członkowi na mocy warunków szczegółowego zobowiązania”⁴¹. Prawo wjazdu na terytorium innego państwa, przewidziane w Układzie ogólnym w sprawie handlu usługami, nie jest zatem prawem bezwzględny; ograniczone jest warunkami przewidzianymi w tym akcie.

Wskazane przykłady prawa wjazdu na terytorium innego państwa, które wynikają z powszechnie obowiązujących traktatów, dotyczą migrantów dobrowolnych.

2.3. Migracja nieregularna

Za migrację nieregularną (ang. *irregular migrants*)⁴² może być uznane przemieszczanie się osób do nowego miejsca pobytu lub tranzytu, które odbywa się poza normami prawnymi państwa wysyłającego, tranzytowego i przyjmującego⁴³. Wskazuje się, że migracja nieregularna stwarza ryzyko międzynarodowych działań przestępczych⁴⁴. Mowa tu przede wszystkim o przemyśle migrantów, który oznacza organizowanie – w celu uzyskania, bezpośrednio lub pośrednio, korzyści finansowej lub innej korzyści o charakterze materialnym – nielegalnego wjazdu osoby na terytorium państwa, którego taka osoba nie jest obywatelem lub w którym nie posiada stałego miejsca zamieszkania⁴⁵.

Słusznie wskazuje się, że migracja nieregularna podkreśla konflikt między dwiema przeciwnymi i różnymi logikami. Z jednej strony istnieje logika swobodnego przepływu osób i dóbr, którą faworyzują siły społeczno-ekonomiczne, takie jak gospodarka rynkowa, globalizacja czy transnacjonalizm⁴⁶. Z drugiej – istnieje logika państw, konstrukcji polityczno-prawnych historycznie zróżnicowanych, które roszczą sobie prawo do wyznaczania granic przestrzeni i regulowania przepływu osób w jej obrębie⁴⁷.

41 Załącznik dotyczący przemieszczania się osób fizycznych świadczących usługi na podstawie umowy do Układu ogólnego w sprawie handlu usługami, stanowiącego załącznik do Porozumienia Ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO), art. 4, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gats_e.htm#fnt-ann2-1 (15.10.2024), tłum. własne.

42 Definicja pojęcia migracji nieregularnej jest przedmiotem licznych debat. Zob. np. Rezolucja 1509 (2006) Human rights of irregular migrants z dnia 27 czerwca 2006 r. Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, <https://pace.coe.int/en/files/17456> (15.10.2024). Zob. też np. M. Ambrosini, M.H.J. Hajer, *Irregular Migration*, Cham 2023, s. 15 i n.

43 European Commission...

44 J. Vrba, O. Hájek, *Current Migration Trends and New Possibilities of Illegal Migration Prevention*, „International Journal of Public Administration. Management and Economic Development” 2023, vol. 8, nr 2, s. 9.

45 Protokół przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, Dz.U. 2005, nr 18, poz. 162, art. 3a.

46 G. Echeverría, *Towards a Systemic Theory of Irregular Migration*, Cham 2020, s. 1. Zob. też: M. Ambrosini, M.H.J. Hajer, *Irregular...*, s. 4.

47 *Ibidem*.

Migrację nieregularną można by zatem uznać za wynik konfliktu między tymi dwiema logikami. Jest on określony różnicą między liczbą migrantów przemieszczających się w przestrzeni geograficznej, ustanowioną przez pierwszą logikę, a liczbą migrantów, którym wolno to robić, ustanowioną przez drugą logikę⁴⁸.

2.4. Migracja jako element wojny hybrydowej (instrumentalizacja migracji)

Wojna hybrydowa (asymetryczna) może być rozumiana jako jedna z form wojen niebezpośrednich, w której państwa są ze sobą w konflikcie, w którym stosują niemilitarne lub niekonwencjonalnie militarne środki i metody⁴⁹. Celem takiego postępowania jest zaspokojenie interesów państwowych, co w wypadku wojny hybrydowej powinno być osiągnięte głównie podstępem⁵⁰. Współczesne i przyszłe konflikty przybierają i mogą przybierać formy odmienne od powszechnie znanych. Wyzwaniem okazuje się m.in. agresja tocząca się poniżej progu otwartej wojny z wykorzystaniem wielorakich środków do jej prowadzenia, tj. od standardowego uzbrojenia i wykorzystania broni konwencjonalnej, przez nieregularne taktyki, do aktów terroru i innych przestępczych działań⁵¹.

W omawianym tu kontekście wskazuje się często na tzw. kryzys na granicy polsko-białoruskiej, gdzie migranci wykorzystywani byli (są) do wywierania presji bezpośredniej na służby graniczne i instytucje odpowiadające za bezpieczeństwo wewnętrzne w Polsce, a także presji pośredniej na Unię Europejską (dalej: UE) w celu – jak się wskazuje – zmuszenia jej do złagodzenia sankcji nałożonych na Białoruś⁵².

48 *Ibidem*.

49 M. Boda, *Hybrid War: Theory and Ethics*, „Academic and Applied Research in Military and Public Management Science” 2024, vol. 23, nr 1, s. 8.

50 *Ibidem*.

51 O. Wasiuta, *Geneza pojęcia i zmiany podejścia do wojny hybrydowej w zachodnim dyskursie politycznym i wojskowym*, „Przegląd Geopolityczny” 2016, t. 17, s. 127. O działaniach w czasie pokoju obliczonych na wyrządzenie szkody zob. np. A. Bień-Kacała, T. Kacała, *Dezinformacja – definicja, zagrożenia, reakcja*, „Acta Iuris Stetinensis” 2023, vol. 44, nr 3, s. 9 i n.

52 J. Werner, *Ochrona granicy wschodniej Rzeczypospolitej Polskiej w kontekście nielegalnej migracji*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego” 2024, nr 31, s. 104. Zob. też: J. Balicki, *Migration Crisis on the Polish-Belarusian Border (2021–2022) From a Humanitarian and Human Rights Perspective*, „Studia Europejskie” 2022, vol. 26, nr 2, 2022, s. 75 i n.; P. Sadowski, *Sytuacja prawna na granicy polsko-białoruskiej po wybuchu wojny rosyjsko-ukraińskiej – wyzwanie dla procedur udzielania ochrony międzynarodowej*, „Studia Politologiczne” 2023, vol. 2, s. 105 i n.; A. Szachon-Pszenny, A. Zaręba, *Instrumentalizacja migrantów jako forma destabilizacji bezpieczeństwa na wschodniej granicy zewnętrznej UE w kontekście wojny w Ukrainie*, „Politeja” 2024, nr 1, s. 100–101.

3. Godność i prawa człowieka

3.1. Godność człowieka – rys historyczny

Historię idei godności człowieka postrzega się w sposób niejednolity⁵³. Jeden z poglądów skupia się na tym, jak epoka oświecenia wywołała zmianę w dotychczasowym rozumieniu godności jako „wysokiego statusu”, kwestionując jej przypisywanie wyłącznie osobom zajmującym wysokie stanowiska w hierarchii społecznej⁵⁴. Warto zauważyć, że odwołanie do pojęcia godności w rozumieniu wysokiego statusu odnaleźć można w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z dnia 26 sierpnia 1789 r., gdzie w art. VI można przeczytać: „Wszyscy obywatele są równi wobec prawa i mają równy dostęp do wszystkich godności, stanowisk i funkcji publicznych, zależnie od ich uzdolnień i z zachowaniem tylko takich różnic, które wynikają z ich cnót i talentów”⁵⁵.

Reminiscencje ww. idei można odnaleźć w poglądzie, zgodnie z którym tylko przynależność do konstytucyjnej wspólnoty politycznej (obywatelstwo) może chronić – poprzez przyznanie równych praw – godność każdego człowieka⁵⁶.

Idea godności człowieka bywa też łączona z rozwojem praw człowieka. Niektórzy historycy prawa rozpoczynają narrację od roku 1848, tj. od dekretu znoszącego niewolnictwo w koloniach francuskich⁵⁷. Podstawą do zniesienia niewolnictwa była jego niezgodność z ideą godności człowieka. Wskazuje się, że jest to pierwsza wzmianka w tekście prawnym o godności człowieka w aspekcie praw człowieka⁵⁸. We wstępie do tego dekretu można przeczytać: „W imieniu Narodu Francuskiego rząd tymczasowy wzięwszy pod

53 P. Gilibert, *Human Dignity...*, s. 114.

54 *Ibidem*. Zbigniew Naworski tak pisał o wyłącznym prawie piastowania urzędów świeckich przez szlachtę: „Przy obsadzaniu urzędów obowiązywały określone kryteria bądź sankcjonowane prawnie, bądź oparte na zwyczaju, traktowano je jednak dość elastycznie. Do kryteriów tych zaliczano: stan, wiek, osiadłość, dobrą sławę, czyli cześć, oraz przysięgłość (...). Starano się jednak zabezpieczyć przed piastowaniem urzędów przez osoby nieuprawnione – konstytucja z 1538 r. przewidywała karę konfiskaty majątku i infamii za przyjęcie godności przez taką osobę” – idem, *Wolności szlacheckie w Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, w: *Wolność myśli, słowa i wyznania*, A. Pasek (red.), Wrocław 2022, s. 34.

55 Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela z dnia 26 sierpnia 1789 r., art. VI. W tym samym rozumieniu godność występuje w art. II Konstytucji z dnia 3 maja 1791 r. (Ustawa Rządowa z dnia 3 maja 1791 r.).

56 J. Habermas, *The Concept of Human Dignity and the Realistic Utopia of Human Rights*, „*Metaphilosophy*” 2010, vol. 41, nr 4, s. 464 i n. O instytucji obywatelstwa w aspekcie prawa wewnętrznego i prawa międzynarodowego publicznego zob. W. Czapliński, *Międzynarodowe aspekty obywatelstwa*, „*Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*” 1984, R. XLVI, nr 3, s. 95 i n.

57 C. McCrudden, *In Pursuit of Human Dignity: An Introduction to Current Debates. Understanding Human Dignity*, Proceedings of the British Academy, „*University of Michigan Public Law Research*” 2013, Paper no. 309, s. 5.

58 *Ibidem*.

uwagę, że niewolnictwo jest atakiem na godność ludzką: że niszcząc wolną wolę człowieka, tłumi naturalną zasadę prawa i obowiązku; że jest to rażące pogwałcenie republikańskich dogmatów: Wolności, Równości i Braterstwa, wydaje dekret: (...)”⁵⁹.

Inni historycy prawa wskazują na rok 1919, w którym utworzono Międzynarodową Organizację Pracy oraz przyjęto Konstytucję Republiki Weimarskiej⁶⁰. We wstępie do Konstytucji Międzynarodowej Organizacji Pracy można przeczytać m.in.: „(...) ponieważ warunki pracy wiążą się z niesprawiedliwością, trudnościami i niedostatkami dla dużej liczby ludzi, co powoduje niepokój tak wielki, że pokój i harmonia są zagrożone; a poprawa tych warunków jest pilnie wymagana; na przykład poprzez regulację godzin pracy, w tym ustanowienie maksymalnego dnia i tygodnia pracy (...), zapobieganie bezrobociu, zapewnienie odpowiedniej płacy zapewniającej utrzymanie, ochronę pracownika przed chorobą, schorzeniami i urazami wynikającymi z jego zatrudnienia, ochronę dzieci, osób młodych i kobiet (...)”⁶¹. Konstytucja Republiki Weimarskiej zawierała przepisy dotyczące szczególnej ochrony pracy (art. 157), nadania praw społecznych pracownikom (art. 162) czy też o ustawowym przeniesieniu własności przedsiębiorstw prywatnych na rzecz ogółu⁶². Wskazuje się, że „[t]akie łączenie elementów wolnościowych i zabezpieczeń społecznych charakterystyczne jest również dla współczesnego ustawodawcy, co daje podstawy do stwierdzenia, że (...) konstytucja wprowadziła nowoczesne standardy w swoich unormowaniach”⁶³.

Jeszcze inni historycy prawa wskazują na rok 1937, tj. rok uchwalenia Konstytucji Irlandii⁶⁴. Godność jako koncepcja o podłożu religijnym zajęła fundamentalne miejsce w tekście tej Konstytucji⁶⁵. We wstępie do dokumentu można przeczytać m.in., że godność ludzka jest celem konstytucyjnego porządku. Konstytucja Irlandii z 1937 r. była wzorowana m.in. na Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 r.⁶⁶ Wskazuje się także na Ustawę Zasadniczą Republiki Federalnej Niemiec z dnia 23 maja 1949 r.⁶⁷, która w art. 1 stanowi: „1. Godność człowieka jest nienaruszalna. Jej poszanowanie

59 Décret du 27 avril 1848 République française, Abolition définitive de l'esclavage dans les colonies françaises, <http://www2.culture.gouv.fr/culture/actual/abolition/decree.htm> (15.10.2024).

60 Konstytucja Republiki Weimarskiej z dnia 11 sierpnia 1919 r.

61 Konstytucja Międzynarodowej Organizacji Pracy, Dz.U. 1948, nr 43, poz. 308.

62 N.M. Tończyk, *Konstytucja Republiki Weimarskiej z 11 sierpnia 1919 roku jako demokratyczna podstawa prawna totalitarnego państwa*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2014, t. 14, s. 386–387.

63 *Ibidem*.

64 Konstytucja Irlandii z dnia 1 lipca 1937 r.

65 S. Moyn, *The Secret History of Constitutional Dignity*, „Yale Human Rights & Development Law Journal” 2014, vol. XVII, s. 44.

66 *Ibidem*, s. 53. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 r., Dz.U. 1921, nr 44, poz. 267.

67 S. Moyn, *The Secret History...*, s. 61. Zob. też: P. Gilibert, *Human Dignity...*, s. 115.

i ochrona jest obowiązkiem wszelkiej władzy państwowej. 2. Naród niemiecki uznaje zatem nienaruszalne i niezbywalne prawa człowieka za podstawę każdej wspólnoty, pokoju i sprawiedliwości na świecie (...)”⁶⁸.

Także Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. wskazuje na przyrodzoną i niezbywalną godność człowieka jako źródło wolności i praw człowieka i obywatela⁶⁹.

Niewątpliwie rok 1948 wraz z przyjęciem Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka⁷⁰ był momentem przełomowym. To rok, w którym godność człowieka uległa „spożytywizowaniu”. Od tego momentu godność człowieka pojawia się systematycznie we współczesnej dyskusji na temat praw człowieka. Tekst Deklaracji w aż pięciu miejscach odwołuje się do godności człowieka. Dwukrotnie we wstępie, gdzie mowa jest o godności ludzi jako podstawie wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie i o wierze w godność osoby ludzkiej. Ponadto w art. 1 Deklaracji, gdzie mowa jest o tym, że istoty ludzkie są równe w godności; oraz w art. 22 i 23 Deklaracji, gdzie mowa jest o prawach pracowniczych i prawach niezbędnych do „rozwoju osobowości”. Odwołanie do godności człowieka można też znaleźć w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych⁷¹ oraz w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych⁷². Ciekawym przypadkiem jest Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (dalej także jako: Konwencja)⁷³, w której nie znajdziemy odwołań do godności człowieka, natomiast można znaleźć odwołanie do Powszechnej Deklaracji

68 Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec z dnia 23 maja 1949 r., art. 1.

69 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm. Zob. K. Complak, *Uwagi o godności człowieka oraz jej ochrona w świetle nowej konstytucji*, „Przegląd Sejmowy” 1998, nr 5, nr 28, s. 41 i n. Znajdujący się we wstępie do Konstytucji RP z 1997 r. fragment o godności człowieka można określić jako wyrażający wartość uniwersalną, która ma znaczenie normatywne na gruncie orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego i Naczelnego Sądu Administracyjnego. Tak K. Strzępek, *Znaczenie prawne Wstępu do Konstytucji RP z 1997 roku*, Warszawa 2013, s. 223. Godność człowieka należy rozumieć jako normatywną zasadę prawną oddziałującą na stanowienie i stosowanie prawa. Tak P. Polak, J. Trzeciński, *Konstytucyjna zasada godności człowieka w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018, t. XL, nr 4, s. 273. Zob. też: J. Potrzebszcz, *Godność człowieka w orzecznictwie polskiego Trybunału Konstytucyjnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2005, t. XV, nr 1, s. 45; A. Nodźak, *Skuteczność konstytucyjnej ochrony praw człowieka w Polsce*, w: *Elementy praktyki ustrojowej pod rządami Konstytucji RP z 1997 roku*, M. Bożek, J. Szymanek (red.), Warszawa 2024, s. 13 i n.

70 Powszechna Deklaracja Praw Człowieka uchwalona rezolucją 217/III A Zgromadzenia Ogólnego ONZ w dniu 10 grudnia 1948 r.

71 Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich...

72 Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz.U. 1977, nr 38, poz. 169.

73 Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284.

Praw Człowieka. Prace przygotowawcze (fr. *travaux préparatoires*) nie wskazują, dlaczego odwołanie do godności człowieka nie znalazło się w Konwencji⁷⁴. Być może chodziło o zachowanie zwięzłego charakteru Konwencji⁷⁵. Według Jean-Paula Costy jednym z wyjaśnień może być to, że Konwencja jest tekstem bardziej praktycznym, pragmatycznym i zorientowanym na mechanizmy ochrony praw człowieka⁷⁶.

3.2. Godność człowieka w praktyce praw człowieka

Treść pojęcia godności zależy w dużej mierze od tego, jakie funkcje to pojęcie pełni w praktyce, w której występuje i w której się do niego odwołujemy. Pablo Gilabert wyróżnił sześć funkcji, które pełni godność człowieka w praktyce praw człowieka⁷⁷:

1. Godność pozwala nam zidentyfikować, jaka jest charakterystyka praw człowieka jako norm mających zastosowanie do wszystkich ludzi na mocy ich wspólnego człowieczeństwa (są to normy, które stanowią uniwersalne i przyrodzone prawa ludzi). Godność człowieka niejako wynosi ludzi ponad ich przynależność etniczną, narodowość i inne konwencjonalne statusy. Stanowi o tym np. art. 2 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, w którym można przeczytać m.in., że: „Każdy człowiek posiada wszystkie prawa i wolności zawarte w niniejszej Deklaracji bez względu na jakiegokolwiek różnice rasy, koloru, płci, języka, wyznania, poglądów politycznych i innych, narodowości, pochodzenia społecznego, urodzenia lub jakiegokolwiek innego stanu (...)”⁷⁸.
2. Godność ma znaczenie dla uzasadnienia różnorodnych praw człowieka, tj. obywatelskich, politycznych oraz społeczno-ekonomicznych. We wstępie do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych można przeczytać m.in.: „uznając, że prawa te wynikają z przyrodzonej godności człowieka (...)”⁷⁹.
3. Godność stanowi podstawę normatywnej siły praw człowieka; odwołanie się do niej pozwala nam przejść od stwierdzeń o tym, co jest pożądane, do stwierdzeń o tym, co jest obowiązujące, a także od stwierdzeń o „interesach” człowieka do stwierdzeń o prawach człowieka. Godność wskazuje na ludzi jako posiadaczy praw i obowiązków. W art. 1 Powszechnej

74 W.A. Schabas, *The European Convention on Human Rights. A Commentary*, Oxford 2015, s. 66.

75 *Ibidem*, s. 66.

76 J.P. Costa, *Human Dignity in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights*, w: *Understanding Human Dignity*, C. McCrudden (red.), Oxford 2014, s. 394. Zob. też A. Wiśniewski, *Koncepcja marginesu oceny w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Gdańsk 2008, s. 16.

77 P. Gilabert, *Human Dignity...*, s. 119 i n.

78 Powszechna Deklaracja..., art. 2.

79 Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich...

Deklaracji Praw Człowieka można przeczytać: „Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa”⁸⁰.

4. Godność wymaga, aby nie tylko nie utrudniać ludziom korzystania z ich wolności i praw, ale też, aby ułatwiać to korzystanie; odwołanie się do godności pozwala zrozumieć, dlaczego to połączenie ma sens. Koncepcja pozytywnych obowiązków państwa rozwijana jest m.in. w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej jako: Trybunał). Główną cechą pozytywnych obowiązków jest to, że w praktyce wymagają one od władz krajowych podjęcia niezbędnych środków w celu ochrony praw człowieka⁸¹.
5. Język godnościowy może być używany do charakteryzowania sposobu, w jaki ludzie reagują na niesprawiedliwość społeczną; istnieje powszechne zjawisko, w którym ludzie zyskują poczucie godności, gdy działają w obronie swoich praw, i poczucie zniewagi, gdy są służalczy i poddają się niesprawiedliwemu traktowaniu⁸². Na przykład godność jest centralnym punktem programu Zapatystowskiej Armii Wyzwolenia Narodowego w Meksyku⁸³. Zapatyści uważają godność nie tylko za kategorię walki (ang. *category of struggle*), ale też za kategorię analityczną, cel polityczny, praktykę polityczną i przestrzeń produkcji wiedzy⁸⁴. Tym samym godność znajduje się w centrum ich projektu dotyczącego autonomii.
6. Idea godności bywa wykorzystywana do promowania norm, które mogą wykraczać poza istniejące prawa człowieka. Można też wskazać na tzw. normy programowe, które wyznaczają władzy publicznej obowiązek dążenia do osiągnięcia celów społecznych i gospodarczych.

Godność człowieka to godność istot ludzkich, która jest obecna w dyskusji o prawach człowieka. Idea przyrodzonej godności człowieka powinna być chroniona i rozwijana. Dotyczy to w szczególności tych przedstawicieli gatunku ludzkiego, którzy nie mają rozwiniętych wszystkich cech osobowościowych (np. dzieci), którzy je utracili (np. osoby w podeszłym wieku) lub którzy ich nie posiadają ze względu np. na niepełnosprawności⁸⁵. Szereg praw człowieka może być wykonywany przez ww. osoby w sposób bezpośredni, ale istnieją prawa człowieka, których ww. kategorie osób nie mogą wykonywać

80 Powszechna Deklaracja ..., art. 1.

81 Zob. np. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 9 grudnia 1994 r. w sprawie *López Ostra przeciwko Hiszpanii*, skarga nr 16798/90.

82 O języku godności zob. także: T. Jasudowicz, *Zasada godności człowieka w systemie Europejskiej Konwencji Bioetycznej*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2018, t. 16, nr 1, s. 7 i n.

83 M. Callahan, *Rebel Dignity*, „Kalfou: A Journal of Comparative and Relational Ethnic Studies” 2016, vol. 3, nr 2, s. 260.

84 *Ibidem*, s. 260.

85 P. Gilbert, *Human Dignity...*, s. 151 i n.

w sposób bezpośredni. Ich wykonywanie jest wspierane przez „mechanizmy wspomagające”, np. przez specjalne konwencje międzynarodowe, takie jak Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych⁸⁶.

3.3. Godność człowieka w praktyce Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Wyniki badań przeprowadzonych przez Veronikę Fikfak i Lorę Izvorovą ukazują, że spośród orzeczeń Trybunału, w których występują odwołania do pojęcia godności człowieka, ponad połowa dotyczy art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (zakaz tortur oraz nieludzkiego i poniżającego traktowania albo karania); druga w kolejności grupa orzeczeń dotyczy art. 10 Konwencji (wolność wypowiedzi)⁸⁷; a trzecia – art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia prywatnego, rodzinnego, mieszkania i korespondencji)⁸⁸.

W większości orzeczeń odwoływanie się przez Trybunał do pojęcia godności ma na celu „wzmocnienie rozumowania prowadzącego do naruszenia” lub „odrzuć twierdzenia oparte na argumentach sprzecznych z godnością człowieka”⁸⁹.

Po raz pierwszy pojęcie godności człowieka pojawiło się w orzecznictwie Trybunału w wyroku z dnia 18 stycznia 1978 r. wydanym w sprawie *Irlandia przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 5310/71 (naruszenie art. 3 Konwencji)⁹⁰. Sędzia Gerald Fitzmaurice – autor zdania odrębnego do ww. wyroku – stwierdził m.in., że pojęcie „poniżające” (traktowanie) ma lub powinno mieć na celu określenie czegoś poważnie upokarzającego, poniżającego godność człowieka lub uwłaczającego⁹¹. Sędzia Dimitris Evrigenis – autor drugiego zdania odrębnego do ww. wyroku – stwierdził m.in., że dodając do pojęcia tortur pojęcia „nieludzkie” i „poniżające” traktowanie, autorzy Konwencji chcieli, zgodnie z art. 5 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, rozszerzyć zakaz zawarty w art. 3 Konwencji – zasadniczo skierowany przeciwko torturom – na inne kategorie czynów powodujących cierpienie lub naruszające godność, tak aby nie wykluczyć z tradycyjnego pojęcia tortur

86 Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., Dz.U. 2012, poz. 1169.

87 O prawie migrantów do wolności wypowiedzi na terytorium państwa-strony Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności zob. M. Górski, *Wolność wypowiedzi imigrantów – perspektywa europejska i amerykańska*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2023, nr 8, s. 39 i n.

88 V. Fikfak, L. Izvorova, *Language and Persuasion: Human Dignity at the European Court of Human Rights*, „Human Rights Law Review” 2022, vol. 22, nr 3, s. 4.

89 J.P. Costa, *Human Dignity...*, s. 393 i n.

90 Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 18 stycznia 1978 r. w sprawie *Irlandia przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 5310/71. Zob. też: K. Strzpek, *Status prawny i interpretacja Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, Warszawa 2023, s. 109.

91 *Ibidem*.

pewnych pozornie mniej dotkliwych form tortur, a umieścić je w kategorii niehumanitarnego traktowania, które niesie ze sobą „mniej piętna”⁹².

„Zakaz tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania”, o którym stanowi art. 3 Konwencji, jest często wskazywany jako jedno z najbardziej absolutnych i podstawowych praw człowieka⁹³. To także „wartość cywilizacyjna”, ściśle związana z poszanowaniem godności człowieka i będąca kwintesencją Konwencji⁹⁴. Jak zauważył Trybunał, „[z]akaz tortur zajmuje ważne miejsce we wszystkich międzynarodowych instrumentach ochrony praw człowieka”⁹⁵. Traktowanie lub karanie jest poniżające, jeśli m.in. umniejsza godność ludzkiej ofiary⁹⁶. Pojęcia „tortury” oraz „niehumanitarnego lub poniżającego traktowanie albo karanie” określone w art. 3 Konwencji są pojęciami ogólnymi, autonomicznymi, których znaczenie może zmieniać się wraz z upływem czasu⁹⁷.

Składając skargę do Trybunału, skarżący, w tym osoba ubiegająca się o azyl, może wnieść o orzeczenie środka tymczasowego na podstawie regulacji 39. Regulaminu Trybunału⁹⁸, którym jest zobowiązanie państwa pozwanego do powstrzymania się od odsyłania skarżącego do państwa, w którym istnieje ryzyko wyrządzenia mu nieodwracalnej krzywdy i szkody. W orzecznictwie Trybunału przyjmuje się m.in., że zakaz odsyłania osoby ubiegającej się o azyl, której odmówiono wjazdu na terytorium danego państwa, stosuje się, gdy istnieje rzeczywiste ryzyko, że po powrocie osoba może być poddana torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, o którym stanowi art. 3 Konwencji⁹⁹.

Artykuł 3 Konwencji, odnoszący się do celowego niehumanitarnego traktowania powodującego bardzo poważne i okrutne cierpienie, osiągnął status *ius cogens*, czyli normy bezwzględnie obowiązującej w prawie międzynarodowym publicznym¹⁰⁰. Zakaz zawarty w art. 3 Konwencji ma zatem charakter

92 *Ibidem*.

93 W.A. Schabas, *The European...*, s. 164.

94 Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 23 lipca 2020 r. w sprawie *M.K. i Inni przeciwko Polsce*, skargi nr 40503/17, 42902/17 oraz 43643/17.

95 Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 17 marca 2009 r. w sprawie *Ould Dah przeciwko Francji*, skarga nr 13113/09.

96 W.A. Schabas, *The European...*, s. 181.

97 K. Strzępek, *Status prawny...*, s. 111.

98 Regulamin Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (Rules of Court), <https://www.echr.coe.int/rules-of-court> (15.10.2024).

99 Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 23 lipca 2020 r. w sprawie *M.K. i Inni przeciwko Polsce*, skargi nr 40503/17, 42902/17 oraz 43643/17. Zob. też: J. Czepek, *Prohibition of Collective Expulsion of Aliens under the European Convention on Human Rights*, „*Studia Iuridica*” 2024, nr 103, s. 59. Zob. też M. Florczak-Wątor, *Obowiązki ochronne państwa w świetle Konstytucji RP i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Kraków 2018, s. 75.

100 Zgodnie z art. 53 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów, „(...) imperatywną normą powszechnego prawa międzynarodowego jest norma przyjęta i uznana przez

bezwzględny, a żadne odstępstwo od niego nie jest dopuszczalne na podstawie art. 15 ust. 2 Konwencji – nawet w sytuacji wojny lub innego niebezpieczeństwa publicznego zagrażającego życiu narodu. Zakaz derogacji obejmuje również swoim zakresem sytuacje takie jak walka z terroryzmem lub z przestępczością zorganizowaną czy napływ dużej liczby osób ubiegających się o azyl¹⁰¹.

Mając na uwadze powyższe, można stwierdzić, że art. 3 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności stanowi potwierdzenie tezy, że godność człowieka jest faktem obiektywnym, niezależnym od czyjejkolwiek woli¹⁰². Istnieje tu immanentny i niepodważalny związek regulacji prawnej z godnością człowieka rozumianą w sposób najbardziej uniwersalny i wynikającą z przynależności do gatunku ludzkiego (łac. *Homo sapiens*). W kontekście art. 3 Konwencji wynika to m.in. z osiągnięcia przez ten przepis statusu *ius cogens*, czyli normy bezwzględnie obowiązującej w prawie międzynarodowym publicznym, oraz z braku możliwości uchylecia jego stosowania, i to bez względu na okoliczności.

„Życie prywatne”, o którym stanowi art. 8 Konwencji, jest pojęciem szerokim, obejmującym sferę autonomii osobistej, w ramach której każdy może swobodnie rozwijać i spełniać swoją osobowość oraz nawiązywać i rozwijać relacje z innymi osobami i światem zewnętrznym¹⁰³. Wskazuje się nawet, że jest to najbardziej „elastyczny” przepis Konwencji, obejmujący swoim zakresem zagadnienia, których istnienia autorzy Konwencji nigdy nie zakładali¹⁰⁴.

W kontekście art. 8 Konwencji istotne jest pojęcie osobistej autonomii człowieka i relacja tego pojęcia do pojęcia godności człowieka. Dowodzi się m.in., że „autonomia osobista jest ściśle powiązana z szerszymi koncepcjami godności człowieka i wolności osobistej. Dokładny związek między tymi trzema koncepcjami można scharakteryzować na różne sposoby”¹⁰⁵. Istnieją

międzynarodową społeczność państw jako całość za normę, od której żadne odstępstwo nie jest dozwolone i która może być zmieniona jedynie przez późniejszą normę powszechnego prawa międzynarodowego o tym samym charakterze” – Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, sporządzona w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r., Dz.U. 1990, nr 74, poz. 439, art. 53.

101 Zob. np. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 19 lutego 2009 r. w sprawie *A. i Inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 3455/05.

102 F.J. Mazurek, *Godność człowieka...*, s. 21.

103 Zob. np. Wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka: z dnia 13 czerwca 2024 r. w sprawie *Karsai przeciwko Węgrom*, skarga nr 32312/23; z dnia 20 stycznia 2011 r. w sprawie *Haas przeciwko Szwajcarii*, skarga nr 31322/07; z dnia 29 kwietnia 2002 r. w sprawie *Pretty przeciwko Wielkiej Brytanii*, skarga nr 2346/02. Zob. też: K. Strzępek, *Zakres ochrony Artykułu 8 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności – uwagi ogólne na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Prawo i Więź” 2020, nr 3, s. 278 i n.

104 C. Foster, *Human Dignity in Bioethics and Law*, Oxford–Portland 2011, s. 123.

105 N.R. Koffeman, (*The Right to) Personal Autonomy in the Case Law of the European Court of Human Rights (nota opgesteld ten behoeve van de Staatscommissie Grondwet)*,

co najmniej dwa możliwe podejścia: pierwsze polegałoby na traktowaniu autonomii osobistej jako ogólnej zasady prawa na równi z godnością człowieka i wolnością osobistą; drugie zaś na stwierdzeniu, że autonomia osobista jest prawem samym w sobie, wynikającym z szerszych koncepcji godności człowieka i wolności osobistej¹⁰⁶.

Celem art. 8 Konwencji jest przede wszystkim ochrona człowieka przed arbitralną ingerencją władz publicznych¹⁰⁷. Wydaje się zatem zasadne twierdzenie, że gwarancje odnoszące się do osobistej autonomii człowieka to instytucje prawne czerpiące swoje źródło w tradycji liberalnej¹⁰⁸. Prawa liberalne mają na celu zapobieganie ingerencji państwa w sferę prywatną¹⁰⁹. W odniesieniu do człowieka prawo do samostanowienia bywa czasami nazywane demokratycznym samostanowieniem, które składa się z prawa człowieka do rządzenia swoim życiem i uczestniczenia w procesie politycznym¹¹⁰.

Mając na uwadze powyższe, można stwierdzić, że art. 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, poprzez odniesienia do koncepcji autonomii osobistej człowieka, prawa do samostanowienia o sobie czy wolności osobistej, odwołuje się do godności człowieka rozumianej jako zdolność człowieka do działania w określony sposób i bez ingerencji (przynajmniej arbitralnej) z zewnątrz.

4. Podsumowanie

Migracja nie jest zjawiskiem jednorodnym, tj. przyczyny migracji nie są jednokowe. Uwzględniając kryterium przyczyn migracji, można wyróżnić jej dwa podstawowe typy, tj. migrację przymusową i migrację dobrowolną.

„Scholarly Publications” 2010, s. 5, <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/handle/1887/15890> (15.10.2024), tłum. własne. Zob. też: W.A. Schabas, *The European...*, s. 502.

106 *Ibidem*.

107 Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 8 lutego 2022 r. w sprawie *Jivan przeciwko Rumunii*, skarga nr 62250/19.

108 J.D. González-Escallén, *Liberal Citizenship, Project of Life and Self-Determination: Individual Rights as a Path or Limit Towards the Construction of Identity*, „*Vinversitas*” 2017, nr 135, s. 167 i n. Zob. też: M. Calculli, *Self-Determination: The Story of the Liberal Appropriation of a Socialist Principle*, w: *The Liberal World Order and Beyond*, E. Fassi, V.E. Parsi (red.), Mediolan 2021, s. 140.

109 J. Habermas, *The Concept...*, s. 468.

110 E. Piirimäe, *Herder on the Self-Determination of Peoples*, „*The Review of Politics*” 2023, vol. 85, z. 4, 2023, s. 514 i n. Oprócz „demokratycznego samostanowienia” autorka wskazuje na „kulturowe samostanowienie”, które odnosi się do prawa narodu do zachowania swojego istnienia jako unikalnej grupy społecznej. Zob. też: A. Bień-Kacała, *Limiting Fundamental Rights by Governmental Regulations. An Illiberal Response to the COVID-19 Pandemic in Poland*, w: *Rule of Law and the Challenges Posed by the Pandemic*, R. Arnold, J. Cremades (red.), Cham 2023, s. 164 i n.

Wśród migrantów przymusowych największą grupę stanowią uchodźcy (w tym wewnątrzni) i osoby ubiegające się o azyl. Przyczyny ich migracji mają charakter obiektywny, tj. w dużej mierze są niezależne od ich woli.

Z kolei wśród migrantów dobrowolnych największą grupę stanowią pracownicy migrujący. Przyczyny ich migracji mają charakter subiektywny, tj. w dużej mierze są zależne od ich woli.

W kontekście uchodźców i osób ubiegających się o azyl (migranci przymusowi) można stwierdzić, że ich godność rozumiana jest w sposób najbardziej uniwersalny jako godność wynikająca z przynależności do gatunku ludzkiego (łac. *Homo sapiens*), a to ze względu na: 1) fakt, że przyczyny ich migracji mają charakter obiektywny, tj. w dużej mierze są niezależne od ich woli; 2) fakt, że uchodźcy i osoby ubiegające się o azyl migrują w celu uniknięcia prześladowania; 3) fakt, że samo pojęcie prześladowania wiąże się z poważnym naruszeniem praw i wolności człowieka, w tym z naruszeniem art. 3 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności; 4) fakt, że art. 3 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych wolności oraz wyrażony w nim zakaz tortur oraz niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania można uznać za posiadający status *ius cogens*, czyli normy bezwzględnie obowiązującej w prawie międzynarodowym publicznym; 5) fakt, że uchodźcy chronieni są przez kompleksowy, międzynarodowy system migracji na podstawie Konwencji dotyczącej statusu uchodźców z 1951 r. wraz z Protokołem dotyczącym uchodźców z 1967 r.

W kontekście pracowników migrujących (migranci dobrowolni) można stwierdzić, że ich godność rozumiana jest jako zdolność człowieka do działania w określony sposób i bez ingerencji (przynajmniej arbitralnej) z zewnątrz, a to ze względu na: 1) fakt, że przyczyny ich migracji mają charakter subiektywny, tj. w dużej mierze są zależne od ich woli; 2) fakt, że dobrowolni migranci przemieszczają się w celu poprawienia swoich warunków życia oraz zapewnienia sobie i swoim bliskim lepszych perspektyw; 3) fakt, że podstawowym prawem pracownika migrującego jest prawo do równego traktowania (zakaz dyskryminacji ze względu na przynależność państwową); 4) fakt, że model swobodnego przepływu pracowników znajduje swoje źródło w liberalnych teoriach Adama Smitha i Davida Ricardo (tak w UE)¹¹¹; 5) fakt, że nie istnieje uniwersalna konwencja regulująca prawa dobrowolnych migrantów (ogólnie) i obowiązki państw; istniejące, niewiążące prawnie dokumenty, takie jak np. Światowy Pakt w sprawie Migracji, potwierdzają zasadę suwerenności państw i swobodę wyboru własnej polityki migracyjnej¹¹².

111 C. Barnard, *The Substantive Law of the EU*, Oxford 2019, s. 4.

112 Global Compact... Powyższe rozróżnienie znajduje swoje potwierdzenie w badaniach socjologicznych. Robert Miron Staniszewski, prezentując wyniki swoich badań, pisał: „Istotą pojęcia «uchodźca» jest czynnik lub czynniki, które zmuszają daną osobę do opuszczenia dotychczasowego miejsca pobytu. Tymi czynnikami jest «przymus okoliczności» lub/i «prześladowanie». Czynniki te mogą dotyczyć różnych wymiarów takich jak np. wojna, poglądy polityczne, rasa, religia, przynależność do grupy etnicznej lub

Jako typ migracji wyróżnia się też migrację nieregularną, którą można by uznać za wynik określony różnicą między liczbą migrantów przemieszczających się w przestrzeni geograficznej, co jest efektem postępującego ujednoczenia rynku i szerzej ujednoczenia świata (globalizacja), a liczbą migrantów, którym wolno to robić, co jest efektem prawa państw do wyznaczania granic przestrzeni i regulowania przepływu osób w jej obrębie (suwerenność państwa)¹¹³.

Wydaje się, że tak jak jesteśmy świadkami swoistej próby sił między logiką swobodnego przepływu osób i dóbr, którą faworyzują siły społeczno-ekonomiczne (np. globalizacja), a logiką państw, które roszczą sobie prawo do wyznaczania granic przestrzeni i regulowania przepływu osób w jej obrębie, jesteśmy również świadkami debaty na temat koncepcji godności człowieka, która miałaby zastosowanie do migracji nieregularnej.

Z jednej strony najbardziej skrajne doświadczenia migracji nieregularnej, których świadkami jesteśmy w różnego typu mediach, nie tylko nie ułatwiają określenia statusu prawnego tej grupy migrującej, ale często prowadzą też do skrajnej polaryzacji społeczeństwa, co może mieć wpływ na ogólny upadek znaczenia praw i wolności człowieka, jako obiektywnego standardu do osiągnięcia dla wszystkich¹¹⁴. Z drugiej strony być może jesteśmy świadkami procesu stanowienia i stosowania prawa w oparciu na naszych doświadczeniach, doznawanych wszystkimi już zmysłami¹¹⁵.

Ostatnim wyróżnionym typem migracji jest migracja będąca elementem wojny hybrydowej, gdzie – w dużej mierze – migranci wykorzystywani są do wywierania presji bezpośredniej na służby graniczne i instytucje odpowiadające za bezpieczeństwo wewnętrzne w innym państwie¹¹⁶. Migracja jawi się tu jako instrument służący do zaspokojenia interesów państwowych (państwa „pochodzenia” migrantów). Jej przyczyną albo efektem – w kontekście zagadnień systemowych prawa międzynarodowego publicznego – jest poszukiwanie

narodowościowej (...). Treść pojęcia «migrant» zazwyczaj jest odnoszona do procesu jakim są «migracje», które oznaczają przemieszczenie ludności związane ze zmianą miejsca zamieszkania. Przemieszczanie to nie jest zazwyczaj motywowane «przymusem okoliczności» lub/i «prześladowaniem» jak to zostało wskazane w odniesieniu do «uchodźcy». Pojęcie «migrant» nie jest unormowane prawnie” – idem, *Uchodźcy czy migranci? Społeczna percepcja pojęć na podstawie wyników badań opinii publicznej*, „Studia Politologiczne” 2023, vol. 2, s. 35.

113 G. Echeverría, *Towards...*, s. 1. Zob. też: M. Ambrosini, M.H.J. Hajer, *Irregular...*, s. 4.

114 Por. C. Mik, *Prawa człowieka w czasach rywalizacji geopolitycznej XXI wieku*, „Prawo i Więź” 2024, nr 4 (51), s. 255.

115 R.J. Neuwirth, *The EU Artificial Intelligence Act. Regulating Subliminal AI Systems*, London–New York 2023, s. 105.

116 Nadzór nad „zielonymi” i „niebieskimi” zewnętrznymi granicami lądowymi i morskimi pomiędzy przejściami granicznymi jest w przeważającej mierze regulowany przez ustawodawstwo krajowe. Tak D. Thym, *European Migration Law*, Oxford 2023, s. 105.

rozwiązań prawnych (ale też faktycznych) na poziomie relacji dwustronnych, tj. między państwami-stronami takiej migracji, co oznaczałoby, że migracja ta wywiera destrukcyjny wpływ na regionalny i uniwersalny poziom normatywny w prawie międzynarodowym publicznym.

W kwestii godności człowieka migrantów będących elementem wojny hybrydowej można zaryzykować tezę, że omawiany typ migracji stanowi przykład naruszenia godności człowieka, i to rozumianej w sposób najbardziej uniwersalny i wynikający z przynależności do gatunku ludzkiego (łac. *Homo sapiens*), tj. kiedy człowiek traktowany jest w sposób przedmiotowy.

W prawie międzynarodowym publicznym prawo do opuszczenia państwa nie jest powiązane z prawem wjazdu na terytorium innego państwa. W przeciwieństwie do zwyczajowo-prawnej natury prawa do opuszczenia państwa prawo wjazdu na terytorium innego państwa jest przede wszystkim efektem prawa traktatowego¹¹⁷. Na płaszczyźnie uniwersalnej prawa międzynarodowego publicznego prawo wjazdu na terytorium innego państwa występuje w dwóch wypadkach¹¹⁸. Pierwszy obowiązek państwa – do przyjmowania osób niebędących jego obywatelami – wynika z powszechnie obowiązujących traktatów i odnosi się do samej idei prawa wjazdu na podstawie art. 12 ust. 4 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, zgodnie z którym nikt nie może być samowolnie pozbawiony prawa wjazdu do swojego „własnego kraju”. Drugi obowiązek państwa – do przyjmowania osób niebędących jego obywatelami – wynika z Układu ogólnego w sprawie handlu usługami (GATS) i jego załącznika dotyczącego swobodnego przepływu osób fizycznych. Zgodnie z art. 1 ust. 2 lit. d: „Dla celów niniejszej Umowy handel usługami jest definiowany jako świadczenie usługi przez usługodawcę jednego Członka poprzez obecność osób fizycznych Członka na terytorium któregośkolwiek innego Członka”. Stosunkowo szeroki zakres ww. przepisu ograniczony jest przez istotne klauzule limitacyjne.

Występujące w prawie międzynarodowym publicznym wypadki przyznania prawa wjazdu na terytorium państwa osobom niebędącym obywatelami tego państwa można określić jako odnoszące się do migracji dobrowolnej (głównie pracownicy migrujący, osoby świadczące usługi, rezydenci). Stanowią one też potwierdzenie traktatowej formy źródła tego prawa¹¹⁹.

117 V. Chetail, *International...*, s. 93 i n.

118 *Ibidem*.

119 Główne tezy artykułu zostały przedstawione w trakcie wystąpienia podczas Międzynarodowej Konferencji Naukowej – Unia Europejska – Teraźniejszość i Przyszłość w Obliczu Kryzysów i Reform zorganizowanej przez Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w dniach 13–14 czerwca 2024 r. Podziękowanie: autor chciałby podziękować dr. Michałowi Strzępkowi (swojemu bratu – pierwszy czytelnik), a także recenzentom i osobom odpowiedzialnym za redakcję językową tekstu.

Bibliografia

Literatura

- Ambrosini M., Hajer M.H.J., *Irregular Migration*, Cham 2023.
- Balicki J., *Migration Crisis on the Polish-Belarusian Border (2021–2022) From a Humanitarian and Human Rights Perspective*, „Studia Europejskie” 2022, vol. 26, nr 2.
- Barnard C., *The Substantive Law of the EU*, Oxford 2019.
- Bień-Kacała A., Kacała T., *Dezinformacja – definicja, zagrożenia, reakcja*, „Acta Iuris Stetinensis” 2023, vol. 44, nr 3.
- Bień-Kacała A., *Limiting Fundamental Rights by Governmental Regulations. An Il-liberal Response to the COVID-19 Pandemic in Poland*, w: *Rule of Law and the Challenges Posed by the Pandemic*, R. Arnold, J. Cremades (red.), Cham 2023.
- Boda M., *Hybrid War: Theory and Ethics*, „Academic and Applied Research in Military and Public Management Science” 2024, vol. 23, nr 1.
- Calulli M., *Self-Determination: The Story of the Liberal Appropriation of a Socialist Principle*, w: *The Liberal World Order and Beyond*, E. Fassi, V.E. Parsi (red.), Mediolan 2021.
- Callahan M., *Rebel Dignity*, „Kalfou: A Journal of Comparative and Relational Ethnic Studies” 2016, vol. 3, nr 2.
- Chetail V., *International Migration Law*, Oxford 2019.
- Chetail V., *Sources of International Migration Law*, w: *Foundations of International Migration Law*, B. Opeskin, R. Perruchoud, J. Redpath-Cross (red.), Cambridge 2012.
- Complak K., *Uwagi o godności człowieka oraz jej ochrona w świetle nowej konstytucji*, „Przegląd Sejmowy” 1998, nr 5, nr 28.
- Costa J.P., *Human Dignity in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights*, w: *Understanding Human Dignity*, C. McCrudden (red.), Oxford 2014.
- Czapliński W., *Międzynarodowe aspekty obywatelstwa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, R. XLVI, nr 3.
- Czepek J., *Prohibition of Collective Expulsion of Aliens under the European Convention on Human Rights*, „Studia Iuridica” 2024, nr 103.
- Dziedziak W., *Godność człowieka jako podstawa sprawiedliwości*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2019, Vol. LXVI, [z.] 1.
- Echeverría G., *Towards a Systemic Theory of Irregular Migration*, Cham 2020.
- Fikfak V., Izvorova L., *Language and Persuasion: Human Dignity at the European Court of Human Rights*, „Human Rights Law Review” 2022, vol. 22, nr 3.
- Florczak-Wątor M., *Obowiązki ochronne państwa w świetle Konstytucji RP i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Kraków 2018.
- Foster C., *Human Dignity in Bioethics and Law*, Oxford–Portland 2011.
- Gilbert P., *Human Dignity and Human Rights*, Oxford 2018.
- González-Escallén J.D., *Liberal Citizenship, Project of Life and Self-Determination: Individual Rights as a Path or Limit Towards the Construction of Identity*, „Vinculitas” 2017, nr 135.
- Górski M., *Wolność wypowiedzi imigrantów – perspektywa europejska i amerykańska*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2023, nr 8.
- Griesbeck M., *The Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration and the Global Compact on Refugees – Origins and Effects*, „European Studies” 2019, vol. 6.

- Habermas J., *The Concept of Human Dignity and the Realistic Utopia of Human Rights*, „Metaphilosophy” 2010, vol. 41, nr 4.
- Jasudowicz T., *Zasada godności człowieka w systemie Europejskiej Konwencji Bioetycznej*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2018, t. 16, nr 1.
- Kant I., *Krytyka praktycznego rozumu*, Warszawa 1972.
- Karska E., Dąbrowski Ł.D., *Qualifying for International and National Protection under the Polish Legal Order: Some Remarks in the Context of the War in Ukraine*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2024, vol. 4.
- Karska E. et al., *Human Rights in the European Paradigm of the Protection of Aliens*, Warszawa 2023.
- Karska E., Oręziak B., *European Paradigm of the Protection of Aliens: Categorisation of Foreigners Seeking International Protection in the European Union*, „International Community Law Review” 2024, vol. 26, nr 3.
- Koffeman N.R., *(The Right to) Personal Autonomy in the Case Law of the European Court of Human Rights (nota opgesteld ten behoeve van de Staatscommissie Grondwet)*, „Scholarly Publications” 2010, <https://scholarlypublications.universiteitleidien.nl/handle/1887/15890> (15.10.2024).
- Kosińska A.M., Mikołajczyk B., *Does the Right to Migration Security Already Exist? Considerations from the Perspective of the EU's Legal System*, „European Journal of Migration and Law” 2019, t. 21, nr 1.
- Kowalski M., *Konflikt na Ukrainie a praktyka udzielania ochrony cudzoziemcom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*, w: *Status cudzoziemca w Polsce wobec współczesnych wyzwań międzynarodowych*, D. Pudzianowska (red.), Warszawa 2016.
- Loescher G., *Refugees. A Very Short Introduction*, Oxford 2021.
- Mazurek F.J., *Godność człowieka a prawa człowieka*, „Roczniki Nauk Społecznych” 1980, t. VIII.
- McCrudden C., *In Pursuit of Human Dignity: An Introduction to Current Debates. Understanding Human Dignity*, Proceedings of the British Academy, „University of Michigan Public Law Research” 2013, Paper no. 309.
- Mik C., *Prawa człowieka w czasach rywalizacji geopolitycznej XXI wieku*, „Prawo i Więź” 2024, nr 4 (51).
- Mikołajczyk B., *Osoby ubiegające się o status uchodźcy. Ich prawa i standardy traktowania*, Katowice 2004.
- Moyn S., *The Secret History of Constitutional Dignity*, „Yale Human Rights & Development Law Journal” 2014, vol. XVII.
- Naworski Z., *Wolności szlacheckie w Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, w: *Wolność myśli, słowa i wyznania*, A. Pasek (red.), Wrocław 2022.
- Neuwirth R.J., *The EU Artificial Intelligence Act. Regulating Subliminal AI Systems*, London–New York 2023.
- Nodzak A., *Skuteczność konstytucyjnej ochrony praw człowieka w Polsce*, w: *Elementy praktyki ustrojowej pod rządami Konstytucji RP z 1997 roku*, M. Bożek, J. Szymanek (red.), Warszawa 2024.
- Piechowiak M., *Filozofia praw człowieka*, Lublin 1999.
- Piirimäe E., *Herder on the Self-Determination of Peoples*, „The Review of Politics” 2023, vol. 85, z. 4.
- Polak P., Trzciński J., *Konstytucyjna zasada godności człowieka w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018, t. XL, nr 4.

- Potrzeszcz J., *Godność człowieka w orzecznictwie polskiego Trybunału Konstytucyjnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2005, t. 15, nr 1.
- Ryszka J., *Prawa społeczne pracowników a prawa pracodawców – przedsiębiorców na rynku wewnętrznym Unii Europejskiej*, Warszawa 2018.
- Sadowski P., *Sytuacja prawna na granicy polsko-białoruskiej po wybuchu wojny rosyjsko-ukraińskiej – wyzwanie dla procedur udzielania ochrony międzynarodowej*, „Studia Politologiczne” 2023, vol. 2.
- Sadowski P., *Temporary Protection and Continuation of Remote Work for the Country of Origin*, „Challenges of the Future” 2024, vol. 9, nr 3.
- Schabas W.A., *The European Convention on Human Rights. A Commentary*, Oxford 2015.
- Staniszewski R.M., *Uchodźcy czy migranci? Społeczna percepcja pojęć na podstawie wyników badań opinii publicznej*, „Studia Politologiczne” 2023, vol. 2.
- Staszewski W., *Causes of Contemporary Migrations*, „Journal of Eastern Europe Research in Business and Economics” 2021, vol. 2021.
- Strzępek K., *Status prawny i interpretacja Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, Warszawa 2023.
- Strzępek K., *Zakres ochrony Artykułu 8 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności – uwagi ogólne na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Prawo i Więź” 2020, nr 3.
- Strzępek K., *Znaczenie prawne wstępu do Konstytucji RP z 1997 roku*, Warszawa 2013.
- Szachoń-Pszenny A., Zareba A., *Instrumentalizacja migrantów jako forma destabilizacji bezpieczeństwa na wschodniej granicy zewnętrznej UE w kontekście wojny w Ukrainie*, „Politeja” 2024, nr 1, cz. 3.
- Thym D., *European Migration Law*, Oxford 2023.
- Tończyk N.M., *Konstytucja Republiki Weimarskiej z 11 sierpnia 1919 roku jako demokratyczna podstawa prawna totalitarnego państwa*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2014, t. 14.
- van Selm J., *Immigration and Regional Security*, w: *International Migration and Security*, E. Guild, J. van Selm (red.), London–New York 2005.
- Vrba J., Hájek O., *Current Migration Trends and New Possibilities of Illegal Migration Prevention*, „International Journal of Public Administration. Management and Economic Development” 2023, vol. 8, nr 2.
- Wasiuta O., *Geneza pojęcia i zmiany podejścia do wojny hybrydowej w zachodnim dyskursie politycznym i wojskowym*, „Przegląd Geopolityczny” 2016, t. 17.
- Werner J., *Ochrona granicy wschodniej Rzeczypospolitej Polskiej w kontekście nielegalnej migracji*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego” 2024, nr 31.
- Wiśniewski A., *Koncepcja marginesu oceny w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Gdańsk 2008.
- Zajadło J., *Godność jednostki w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989, R. LI, nr 2.

Orzecznictwo

Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 17 marca 2009 r. w sprawie *Ould Dah przeciwko Francji*, skarga nr 13113/09.

- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 13 czerwca 2024 r. w sprawie *Karsai przeciwko Węgrom*, skarga nr 32312/23.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 18 stycznia 1978 r. w sprawie *Irlandia przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 5310/71.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 19 lutego 2009 r. w sprawie *A. i Inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 3455/05.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 20 stycznia 2011 r. w sprawie *Haas przeciwko Szwajcarii*, skarga nr 31322/07.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 23 lipca 2020 r. w sprawie *M.K. i Inni przeciwko Polsce*, skargi nr 40503/17, 42902/17 oraz 43643/17.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 29 kwietnia 2002 r. w sprawie *Pretty przeciwko Wielkiej Brytanii*, skarga nr 2346/02.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 8 lutego 2022 r. w sprawie *Jivan przeciwko Rumunii*, skarga nr 62250/19.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 9 grudnia 1994 r. w sprawie *López Ostra przeciwko Hiszpanii*, skarga nr 16798/90.

Akty prawne i dokumenty (w tym źródła internetowe)

- Décret du 27 avril 1848 République française, Abolition définitive de l'esclavage dans les colonies françaises, <http://www2.culture.gouv.fr/culture/actual/abolition/decret.htm> (15.10.2024).
- Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela z dnia 26 sierpnia 1789 r.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/95/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako beneficjentów ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony (wersja przekształcona), Dz. Urz. UE. 2011, L 337/9.
- European Commission, Migration and Home Affairs, https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/forced-migration_en (15.10.2024).
- Global Compact for Migration, <https://www.iom.int/global-compact-migration> (25.09.2024).
- Introductory note by the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), <https://www.unhcr.org/media/convention-and-protocol-relating-status-refugees> (15.10.2024).
- Konstytucja Irlandii z dnia 1 lipca 1937 r.
- Konstytucja Międzynarodowej Organizacji Pracy, Dz.U. 1948, nr 43, poz. 308.
- Konstytucja Republiki Weimarskiej z dnia 11 sierpnia 1919 r.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 r., Dz.U. 1921, nr 44, poz. 267.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.
- Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r., Dz.U. 1991, nr 119, poz. 515.

- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284.
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., Dz.U. 2012, poz. 1169.
- Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, sporządzona w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r., Dz.U. 1990, nr 74, poz. 439.
- Międzynarodowa konwencja o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących oraz członków ich rodzin z 1990 r. przyjęta w dniu 18 grudnia 1990 r. Rezolucją 45/158 Zgromadzenia Ogólnego ONZ.
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz.U. 1977, nr 38, poz. 169.
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r., Dz.U. 1977, nr 38, poz. 168.
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka uchwalona rezolucją 217/III A Zgromadzenia Ogólnego ONZ w dniu 10 grudnia 1948 r.
- Protokół dotyczący uchodźców, sporządzony w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967 r., Dz.U. 1991, nr 119, poz. 517.
- Protokół przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, Dz.U. 2005, nr 18, poz. 162.
- Regulamin Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (Rules of Court), <https://www.echr.coe.int/rules-of-court> (15.10.2024).
- Rezolucja 1509 (2006) Human rights of irregular migrants z dnia 27 czerwca 2006 r. Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, <https://pace.coe.int/en/files/17456> (15.10.2024).
- Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 19 września 2016 r., A/71/L.1, <https://www.unhcr.org/media/new-york-declaration-refugees-and-migrants-0> (24.09.2024).
- Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE 2016 C 202.
- Układ Ogólny w sprawie handlu usługami, stanowiący załącznik do Porozumienia Ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO), Dz.U. 1998, nr 34, poz. 195.
- Ustawa Rządowa z dnia 3 maja 1791 r.
- Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec z dnia 23 maja 1949 r.
- World Migration Report 2024, <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024> (15.10.2024).
- Załącznik dotyczący przemieszczania się osób fizycznych świadczących usługi na podstawie umowy do Układu ogólnego w sprawie handlu usługami, stanowiącego załącznik do Porozumienia Ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO), https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gats_e.htm#fnt-ann2-1 (15.10.2024).

Typologia migracji w okresie napięć i zagrożeń – rozważania z uwzględnieniem idei godności człowieka w praktyce praw człowieka

Streszczenie

Migracja nie jest zjawiskiem jednorodnym. Czynniki ekonomiczne, demograficzne, polityczne i inne mają wpływ na kształtowanie się odmiennych wzorców „korytarzy migracyjnych” na świecie. Pierwszym celem badań było określenie typów migracji na podstawie kryterium jej przyczyn. Drugim celem było określenie podstawowych koncepcji godności człowieka występujących w praktyce praw człowieka i zestawienie ich z określonymi typami migracji. Trzecim celem było udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy w prawie międzynarodowym publicznym istnieje prawo wjazdu na terytorium innego państwa i czy jest ono połączone z określonym typem migracji. Opisane badania zostały przeprowadzone z perspektywy uniwersalnej. Metoda dogmatyczno-prawna została wykorzystana do ustalenia treści przyjętych pojęć oraz obowiązującego prawa. Przy określeniu typów migracji został uwzględniony kontekst społeczny. Badania wykazały, że oprócz podstawowych typów migracji, tj. przymusowej i dobrowolnej, można wyróżnić migrację nieregularną i migrację będącą elementem wojny hybrydowej. W odniesieniu do migracji przymusowej można stwierdzić, że godność migrantów rozumiana jest w sposób najbardziej uniwersalny, tj. jako godność wynikająca z przynależności do gatunku ludzkiego (łac. *Homo sapiens*). W kontekście migracji dobrowolnej godność migrantów rozumiana jest jako zdolność człowieka do działania w określony sposób i bez ingerencji z zewnątrz. W kontekście migracji będącej elementem wojny hybrydowej można zaś stwierdzić, że stanowi ona przykład naruszenia godności migrantów. Ponadto badania wykazały, że występujące w prawie międzynarodowym publicznym wypadki przyznania prawa wjazdu na terytorium państwa osobom niebędącym obywatelami tego państwa można określić jako odnoszące się do migracji dobrowolnej (głównie pracownicy migrujący, osoby świadczące usługi, rezydenci). Stanowią one też potwierdzenie traktatowej formy źródła tego prawa.

Słowa kluczowe: migracja, godność człowieka, nieregularna migracja, wojna hybrydowa, prawo wjazdu na terytorium innego państwa

Typology of Migration in Time of Perils and Dangers – Considerations Taking into Account the Idea of Human Dignity in the Practice of Human Rights

Abstract

Migration is not a uniform phenomenon. Economic, demographic, political and other factors influence the formation of different patterns of “migration corridors” in the world. The first objective of the research was to determine the types of migration based on the criterion of its causes. The second objective of the research was to determine the basic concepts of human dignity present in human rights practice and to compare them with specific types of migration. The third objective of the research was to answer the question of whether there is a right to enter the territory of another state in public international law and whether it is connected with a specific type of migration. The described research was conducted from a universal perspective. The dogmatic-legal method was used to determine the content of the adopted concepts and the applicable law. The social context was taken into account when determining the types of migration. The study found that,

in addition to the basic types of migration, *i.e.* forced and unforced, irregular migration and migration as an element of hybrid warfare can be distinguished. In the context of forced migration, it can be stated that the dignity of migrants is understood in the most universal way, *i.e.* as the dignity resulting from belonging to the human species (*Homo sapiens*). In the context of unforced migration, it can be stated that the dignity of migrants is understood as the ability of a person to act in a specific way and without external interference. In the context of migration as an element of hybrid warfare, it can be stated that it is an example of a violation of migrants' dignity. Furthermore, the study found that cases in public international law of the right to enter the territory of a state, granted to persons who are not citizens of that state, can be defined as referring to voluntary migration (mainly migrant workers; persons providing services; residents). They also constitute a confirmation of the treaty form of the source of this right.

Keywords: migration, human dignity, irregular migration, hybrid warfare, right to enter the territory of another state

